

3.2023 PÄÄKIRJOITUS

Tulevaisuuden taidot ja osaaminen – yhdenvertaisuus digitalisaation ajassa

Heli Ruokamo

KT, professori
Lapin yliopisto
heli.ruokamo@ulapland.fi

Päivi Rasi-Heikkinen

KT, YTT, professori
Lapin yliopisto
paivi.rasi-heikkinen@ulapland.fi

Solja Upola

FT, lehtori
Lapin koulutuskeskus REDU
solja.upola@gmail.com

Korkeakoulutuksessa ja ammatillisessa koulutuksessa on tärkeää tutkia yhdenvertaisuutta. Miten koulutuksessa varmistetaan, että ammatteihin koulutettavat ja opiskelijat ovat yhdenvertaisessa asemassa riippumatta heidän sukupuolestaan, iästään, etnisestä tai kansallisesta alkuperästä, kansalaisuudestaan, kielestään, uskonnostaan tai vakaumuksestaan, mielipiteestään, vammastaan, ter-

veydentilastaan, seksuaalisesta suuntautumisestaan tai muusta henkilöön liittyvästä syystä (Oikeusministeriö, n.d.; yhdenvertaisuusvaltuutettu, 2023)? Ovatko työ- ja oppimisympäristöt kielitietoisia, oppilaitokset ja työyhteisöt arjen käytännössään kulttuuriseen monimuotoisuuteen rohkaisevia? Digitalisaatio muuttaa työelämää ja tapoja tehdä työtä. Tekoäly ja robotiikka muuttavat sekä työelämän että opiskelun prosesseja (Ruokamo ja muut, 2022). Työelämän ja koulutuksen aika- ja paikkasidonnaisuudet sekä kasvokkaisten

kohtaamisten merkitykset ovat muuttuneet ja korostuneet. Digitalisaatio haastaa myös hyvinvointia (Koivuneva & Ruokamo, 2022; Korte ja muut, 2022) ja tulevaisuuden taitoja sekä muokkaa osaamistarpeita. Millaisina tulevaisuuden työelämä ja koulutus näyttäytyvät eri toimijoiden näkökulmista?

Digitalisaatio haastaa tulevaisuuden taitoja ja osaamista

Digitalisaatio tuo mukanaan mahdollisuuksia ja haasteita muuttaa opetuksen, opiskelun ja oppimisen ympäristöjä, malleja ja menetelmiä sekä sisältöjä. Koronan myötä siirryttiin etätööhön ja hybridiopetukseen, uudet oppimisympäristöt, pedagogiset mallit ja menetelmät ovat jääneet käyttöön myös koronan jälkeisessä ajassa. Aineellisessa opiskeluympäristössä välineiden tekniset ominaisuudet ja niiden luotettavuus säätelevät etäopiskelua. Verkkovälitteistä opiskeluympäristöä ei koeta niin vakaaksi kuin luokkaopetustilannetta. Aineellinen opiskeluympäristö eriarvoistaa opiskelijoita (Upola ja muut, 2023), koska kaikilla ei ole käytettävissä omaa tietokoneita, vaan sen joutuu jakamaan muiden perheenjäsenten kanssa. Muita opiskeluun negatiivisesti vaikuttavia ja epävakauttavia tekijöitä ovat verkkoyhteyksien epäluotettavuus ja hitaus, omien välineiden puutteellisuus sekä tekniset ongelmat. Oman kameran ja mikrofonin käytön vaatimukset voivat vaikuttaa kielteisesti turvallisuuden tunteeseen. Suurin osa opiskelijoista kokee kameran ja mikrofonin välityksellä kommunikoinnin ahdistavana.

Opiskelijat ovat hyvin heterogeenisiä sekä tuen tarpeiltaan että opiskelutavoiltaan. Opiskelijoiden yksilöllinen huomiointi tuo pedagogista haastetta verk-

kovälitteiseen opetukseen (Korte ja muut, 2022). Osa etäopiskelukäytännöistä on jäänyt toimiviksi didaktisiksi ratkaisuiksi sekä monipuolistamaan oppitunteja etä mahdollistamaan joustavaa, oikea-aikaista ohjausta. Etäopiskelu voi houkuttaa myös jäämään kotiin, jolloin tapaamiset ja sosiaaliset kontaktit ovat pääasiassa verkkovälitteisiä, mikä voi lisätä yksinäisyyden kokemuksia ja sosiaalista eristäytymistä (Upola ja muut, 2023). Etäopetus ja -opiskelu motivoivat meitä koulutuksen ammatillaisia edelleen kehittämään monimuotoisia, yhdenvertaisuutta ja oppimista tukevia opiskeluympäristöjä.

Yhdenvertaisuuden toteutuminen kulttuurisesti heterogeenisissä ympäristöissä

Yhdenvertaisuutta määriteltäessä asiaa voidaan lähestyä myös kielitietoisuuden toteutumisen kautta. Monikielisyys korostuu monikulttuurisissa sosiaalisissa yhteisöissä, kun ollaan kanssakäymisessä ihmisten kanssa, joilla on erilaisia elintapoja, kulttuurisia ja vakaumusellisia taustoja, asenteita ja arvoja sekä useita kommunikointikieliä (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2023). Valta-kulttuurissa olevalle vähemmistökulttuurille tulee mahdollistaa edellytykset vaalia omaa kulttuuriaan (yhdenvertaisuusvaltuutettu, 2023). Tieto itselle vieraista kulttuureista ja erilaisuudesta sekä niistä oppiminen lisäävät ymmärrystä ja suvaitsevaisuutta, ja siten ne myös vahvistavat yhdenvertaisuutta. Voidaan puhua kansainvälisyys- ja kulttuuriosaamisen taidoista, mihin myös kielitietoisuus sisältyy. Kulttuuritietoisuuteen ja kulttuurin ilmaisumuotoihin liittyvät taidot ovat tulevaisuuden taitoja, ja ne kuuluvat jatkuvan ja elinikäisen oppimisen viitekehykseen (Opetushallitus, 2023).

Kielitaito on keskeinen maailman ymmärtämisessä ja omassa elämänhallinnassa. Monikielitaito ja monilukutaito ovat jatkuvan oppimisen taitoja, joita voi harjaannuttaa kuuntelemalla, puhumalla, lukemalla ja kirjoittamalla. Kielitietoisessa ympäristössä ihmisellä on sallivat olosuhteet aktiiviseen toimijuuteen omista lähtökohdistaan käsin. Toimijuus valtauttaa osallistumaan ja siten vaikuttamaan aktiivisena kansalaisena monikielisessä ja kulttuurisessa yhteiskunnassa. Kielitietoinen ja kulttuurisesti monimuotoinen ympäristö tarjoaa virikkeellisiä mahdollisuuksia jatkuvaan, elinikäiseen oppimiseen.

Oppilaitoksissa, työpaikoilla ja erilaisissa yhteisöissä tulee tiedostaa yhdenvertaisuuteen vaikuttavat tekijät ja edistää niiden mukaisesti tasavertaista ja syrjimätöntä organisaatiokulttuuria. Erilaisilla ja tarkoituksenmukaisilla edistämistimenpiteillä pyritään turvaamaan kaikkien henkilöiden tosiasiallisesti yhdenvertaiset mahdollisuudet esimerkiksi käyttää eri viranomaisten palveluita, kouluttautua ja edetä työuralla (Oikeusministeriö, n.d.). Vähemmistöihin kuuluvia kohdellaan yhdenvertaisen kunnioittavasti, eikä heidän tule joutua loukkaavien stereotyyppien kohteeksi (THL, 2023). Epäluuloinen suhtautuminen vaikuttaa omanarvontuntoon ja itsekunnioitukseen sekä lisää ulkopuolisuuden kokemusta. Koulutuksella on keskeinen merkitys yhdenvertaisuuden toteutumiseen kulttuurisesti heterogeenisissä ympäristöissä. Avoin, tasa-arvoinen, yhdenvertaisuutta korostava koulutus vaikuttaa asenteisiin ja käytänteisiin.

Olemme omien yhteisöjemme jäseniä, tunnemme yhteenkuuluvuutta erilaisiin ryhmiin jaetun elämäntavan kautta. Tavoitteena on yksilön kehittyminen omassa ympäristössään kielitietoiseksi, positiivisesti ja kunnioittavasti muita kulttuure-

ja ja yhteisöjä kohtaan suhtautuvaksi jäseneksi, ja jonka asenne laajemmin vaikuttaa koko yhteiskuntaan ja sen ilmapäiriin. Aidosti kielitietoinen ja kulttuuriseen moninaisuuteen niin käytännön toiminnassa kuin arvoissaan nojaava yhteisö ja yritys on kansainvälisiä osaajia houkutteleva. Suomalaisen osaamisjärjestelmän on kyettävä kouluttamaan ja houkuttelemaan osaajia, joilla on sekä kykyä että intoa toimia kansainvälisessä vuorovaikutuksessa maailmanlaajuisesti (OPH, 2023). Me tarvitsemme kansainvälistä osaamista, ulkomaisia työntekijöitä perheineen, joiden kotoutumisesta huolehditaan hyvin: tervetuloa monikulttuuriset yhteisöt!

Digitaalinen yhdenvertaisuus ja osallisuus koulutuksen haasteena

On selvää, etteivät koulutuksen ja opetuksen digitalisoitumisen vaikutukset ole yksinomaan myönteisiä: digitalisoituminen sekä yhdenvertaistaa että eriarvoistaa koulutuksen osapuolia — niin oppijoita kuin koulutuksen tarjoajia. Digitaalisella yhdenvertaisuudella koulutuksessa viitataan siihen, missä määrin koulutuksen osapuolet ovat yhdenvertaisessa asemassa koulutuksessa hyödynnettyjen digitaalisten välineiden, palvelujen ja sisältöjen käyttäjinä. Digitaalinen osallisuus puolestaan viittaa digitaalisten välineiden ja palveluiden avulla toteutuneeseen osallisuuteen. Digitaalista yhdenvertaisuutta ja osallisuutta voidaan ja tulee tarkastella myös koulutuksessa (Kuusisto ja muut, 2022): miten palvelut toimivat vähemmän suorituskykyisillä laitteilla ja yhteyksillä? Ovatko palvelut saavutettavia ja esteettömiä? Onko tietoturvallisuus, tietosuojat, löydettävyyden ja helppokäyttöisyys varmistettu? Onko riittävä digitaalinen osaaminen ja sen tuki varmistettu?

Digitaalisen osallisuuden vastapuoli digitaalinen syrjäytyminen voi koskea ihmisiä, jotka eivät syystä tai toisesta käytä tarjottuja digitaalisia palveluita tai käyttävät niitä hyvin rajallisesti. Esimerkiksi ikääntyneiden digitaalinen syrjäytyminen on noussut viime aikoina aiempaa voimakkaammin tutkimuksen ja yhteiskunnallisen keskustelun kohteeksi (Rasi-Heikkinen, 2022). Myös huoli työelämässä olevista ikääntyneistä opettajista on tuotu esiin (Saari ja muut, 2022). Digitaalisen yhdenvertaisuuden ja osallisuuden näkökulmista muita haavoittuvammassa asemassa ovat ikääntyneiden lisäksi esimerkiksi työttömät, maahanmuuttajat, toimintarajoitteiset, rikostaustaiset, vangit, heikompisaiset, asunnottomat, päihteiden ongelmakäyttäjät ja mielenterveyskuntoutujat (Kuusisto ja muut, 2022).

Eri väestöryhmien sisäinen heterogeenisuus tulee tiedostaa ja välttää stereotyyppistä, stigmatisoivaa ajattelua. Haavoittuvuuden tarkastelussa huomiota tulisi suunnata haavoittuvassa asemassa olevista yksilöistä entistä enemmän siihen, miten elämäntilanteet, sosiaaliset prosessit ja yhteiskunnalliset instituutiot tuottavat ja uusintavat haavoittuvuutta (Virokannas ja muut, 2020). Ammatillisella koulutuksella, kuten muullakin koulutuksella, on tässä itsetutkiskelun paikka. Koulutuksella voidaan edistää digitaalista yhdenvertaisuutta. Osallisuutta tuetaan tuottamalla yhdenvertaisia ja käyttäjälähtöisiä digipalveluita, samoin kuin tarjoamalla myös vaihtoehtoisia palvelumuotoja sekä tukemalla erilaisten oppijoiden sekä koulutuksen tuottajien digitaalista osaamista. Amatillinen koulutus voi myös välillisesti edistää digitaalista osallisuutta: se voi kouluttaa työ- ja yhteiskunnalliseen elämään ammatillaisia, jotka osaavat suunnitella ja tuottaa yhdenvertaisia, käyttäjälähtöisiä digipalveluita sekä tukea eri kohderyhmien digiosaamista.

Teemanumeron sisältö

Tässä Ammattikasvatuksen aikakauskirjan teemanumerossa tarkastellaan tulevaisuuden taitoihin ja osaamiseen sekä yhdenvertaisuuteen digitalisaation ajassa liittyviä teemoja pääkirjoituksen lisäksi kolmessa vertaisarvioitussa artikkelissa.

Sanna Brauerin, Kati Mäenpään, Manne Tervaskannon ja Kari-Pekka Heikkisen artikkeli *Smart Campus – Digitalisaatio ja kehittyvät teknologiat työssä ja oppimisessa* tuo esiin digitalisaation mukanaan tuomia osaamistarpeita ja kehittyvien teknologioiden mahdollisuuksia kehittää työelämäpedagogiikkaa, oppimisympäristöjä ja korkeakoulutuksen työelämärelevantansia sekä työelämäyhteyksiä. Tutkimuksessa vastataan kysymykseen, miten vahvistaa korkeakoulutuksen työelämärelevantansia ja opiskelijoiden työelämätaitojen kehittämistä? Tutkimuksen tuloksena, pääteemojen avulla, nousi esiin neljä keskeistä kehitysnäkökulmaa: 1) digitalisaatio ja kehittyvät teknologiat oppimisessa, 2) opetussuunnitelmat, 3) tunnistetut työelämätaidot ja 4) osaamisen kehittäminen. Tuloksissa korostuvat pedagogiset valinnat ja ajatus digitaalisuuden, sekä digitaalisten oppimisen sulautumisesta työelämälähtöiseen, monimuotoiseen oppimiseen. Tutkimus osoittaa, kuinka tärkeää osaamisperustaisessa opetussuunnitelmatyössä on vahvistaa tunnistettujen työelämätaitojen monimuotoista integraatiota opetukseen ja oppimiseen.

Riikka Partanen ja Sisko Häikiö tarkastelevat artikkelissaan *Toimiva monikielinen korkeakouluympäristö edistää kansainvälisten opiskelijoiden yhdenvertaisuutta: tapaustudkimus Lapin ammattikorkeakoulussa* kansainvälisten korkeakouluopiskelijoi-

den yhdenvertaisuutta korkeakouluympäristössä. Tutkimus osoittaa, että korkeakouluista on tullut monimuotoisia ja monikielisiä toimintaympäristöjä, joissa on mahdollista edistää opiskelijoiden yhdenvertaisuutta kielitietoisilla toimintatavoilla. Tutkijat myös toteavat, että yksikielinen viestintä ei edistä kansainvälisten opiskelijoiden toimijuutta ja verkostojen puute vähentää heidän osallisuuttaan korkeakouluympäristössä. Kielitietoisien työpaikkojen puute vaikuttaa negatiivisesti kansainvälisten opiskelijoiden haluun jäädä Suomeen töihin opiskelujen jälkeen. Tutkimus tuo omalta osaltaan tärkeää tietoa myös ajankohtaiseen kansantaloudelliseen haasteeseen, millä eri tavoilla voidaan vaikuttaa työperäiseen maahanmuuttoon ja työvoimapulaan.

Artikkelissaan *Haavoittuvassa asemassa olevien ryhmien digitaalinen syrjäytyminen sosiaali- ja terveysalan osaamisen haasteena* Teemu Rantanen, Soile Juujärvi, Piia Silvennoinen ja Eeva Järveläinen selvittävät, miten haavoittuvassa asemassa olevien ryhmien digitaalisen syrjäytymisen haaste muuttaa sosiaali- ja terveysalan ammattikorkeakoulutuksen osaamisvaatimuksia. Rantanen kollegoineen tarkastelee kysymystä rikostaustaisten henkilöiden asiakasnäkökulmasta sekä digituen asiantuntijoiden ammatillisesta näkökulmasta. Tulosten mukaan rikostaustaisilla henkilöillä on useita digitaaliseen osallisuuteen liittyviä haasteita kasvokkaisten palvelujen korvauduttua digitaalisilla palveluilla. Asiantuntijoilta edellytetään monimuotoista osaamista: digitukemisessa tarvittavaa teoreettista ja eettistä tietämystä, kohtamisosaaamista sekä osaamista opastaa digiasioissa ja tarjota motivoivaa ohjausta. Johtopäätöksensä tutkijat toteavat, että digitaalisen eriarvoisuuden tematiikka on huomioitava määriteltäessä sosiaali- ja ter-

veysalan ammattikorkeakoulutuksen osaamisvaatimuksia.

Lähteet

Brauer, S., Mäenpää, K., Tervaskanto, M., & Heikkinen, K. (2023). Smart Campus – Digitalisaatio ja kehittyvät teknologiat työssä ja oppimisessa. *Ammattikasvatuksen aikakauskirja* 25(3), 10–28.

Koivuneva, K., & Ruokamo, H. (2022). Assessing university students' study-related burnout and academic well-being in digital learning environments A systematic literature review. *Seminar.net*, 18(1). <https://doi.org/10.7577/seminar.4705>

Korte, S-M., Upola, S., Paksuniemi, M., Väättäjä, J., & Keskitalo, P. (2022). A Model to Support Students' Psychosocial Well-Being: Promoting Student Self-Efficacy in Remote Learning. Teoksessa Baumgartner, E., Kaplan-Rakowski, R., Ferdig, R.E., Hartshorne, R., & Mouza, C. (toim.), *A Retrospective of Teaching, Technology, and Teacher Education During the COVID-19 Pandemic* (ss. 25–29). Association for the Advancement of Computing in Education (AACE). <https://www.learntechlib.org/primary/p/221522/>

Kuusisto, O., Merisalo, M., Kääriäinen, J., Hänninen, R., Karhinen, J., Korpela, V., Pajula, L., Pihlajamaa, O., Taipale, S., & Wilska, T-A. (2022). *Digiosallisuus Suomessa. Digiosallisuus Suomessa -hankkeen loppuraportti*. Valtioneuvoston kanslia. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/163789>

Oikeusministeriö [OM]. (n.d.). Mitä yhdenvertaisuudella tarkoitetaan? Haettu 25.9.2023 osoitteesta <https://yhdenvertaisuus.fi/mita-on-yhdenvertaisuus>

Opetushallitus [OPH]. (2023). Kansainvälinen osaaminen ja työelämä. Haettu 25.9.2023 osoitteesta <https://www.oph.fi/kehittaminen-ja-kansainvalisyys/kansainvalinen-osaaminen-ja-tyoelama>

Partanen, R., & Häikiö, S. (2023). Toimiva monikielinen korkeakouluympäristö edistää kansainvälisten opiskelijoiden yhdenvertaisuutta: tapaustutkimus Lapin ammattikorkeakoulussa. *Ammattikasvatuksen aikakauskirja* 25(3), 30–48.

Rantanen, T., Juujärvi, S., Silvennoinen, P., & Järveläinen, E. (2023). Haavoittuvassa asemassa olevien ryhmien digitaalinen syrjäytyminen sosiaali- ja terveysalan osaamisen haasteena. *Ammattikasvatuksen aikakauskirja* 25(3), 50–69.

Rasi-Heikkinen, P. (2022). *Older people in a digitalized society: From marginality to agency*. Emerald Publishing. <https://doi.org/10.1108/9781803821672>

Ruokamo, H., Kangas, M., Vuojärvi, H., Sun, L., & Qvist, P. (2022). AI-Supported Simulation-Based Learning: Learners' Emotional Experiences and Self-Regulation in Challenging Situations. Teoksessa H. Niemi, R. D. Pea, & Y. Lu (toim.), *AI in Learning: Designing the future* (ss. 175–192). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-031-09687-7_11

Saari, E., Tuomivaara, S., Alasoini, T., Ala-Laurinaho, A., & Seppänen, L. (2022). Liian vanha digiajan opettajaksi? Teoksessa K. Korjonen-Kuusipuro, P. Rasi-Heikkinen, H. Vuojärvi, K. Pihlainen & E. Kärnä (toim.), *Ikääntyvät digiyhteiskunnassa. Elinikäisen oppimisen mahdollisuudet* (ss. 45–72). Gaudeamus. <https://www.gaudeamus.fi/teos/ikaantyyvat-digiyhteiskunnassa/>

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos [THL]. (2023). Maahanmuutto ja kulttuurinen moninaisuus. Haettu 25.9.2023 osoitteesta: <https://thl.fi/fi/web/maahanmuutto-ja-kulttuurinen-moninaisuus>

Upola, S., Korte, S.-M., Väättäjä, J., Lakkala, S., Paksuniemi, M., & Keskitalo, P. (2023). Opiskelijoiden aineelliset ja kokemukselliset etäopiskelu ympäristöt Covid-19-pandemian aikana. *Ammatikasvatuksen aikakauskirja* 25(1). <https://doi.org/10.54329/akakk.127566>

Virokannas, E., Liuski, S., & Kuronen, M. (2020). The contested concept of vulnerability—A literature review. *European Journal of Social Work*, 23(2), 327–339. <https://doi.org/10.1080/13691457.2018.1508001>

Yhdenvertaisuusvaltuutettu. (2023). Syrjintä ja yhdenvertaisuus. Haettu 25.9.2023 osoitteesta: <https://syrjinta.fi/syrjinta-ja-yhdenvertaisuus>

